

REPRESENTATION OF THE FEMALE FIGURE IN THE PAINTING OF UZBEKISTAN

Ulugbek Nigmatov

associate professor

National Institute of Painting and Design named after Kamoliddin Behzod

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: creation, image, image, symbol, factor, painter, plastic solution, means of expression, composition, decorative painting.

Received: 22.11.22

Accepted: 24.12.22

Published: 26.12.22

Abstract: This article analyzes the originality and unique means of expression in the representation of women's images by Uzbek painters. Also, the personal attitude of the artist in the representation of women's figures and the place in the development of the art of painting are substantiated.

ЎЗБЕКИСТОН РАНГТАСВИРИДА АЁЛ СИЙМОСИНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

Улугбек Нигматов

доцент

Камолитдин Бехзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институти

Тошкент, Ўзбекистон

МАҚОЛА ҲАҚИДА

Калит сўзлар: ижод, тасвир, образ, тимсол, омил, мусаввир, пластик ечим, ифода воситалари, композиция, декоратив рангтасвир.

Аннотация: Мазкур мақолада ўзбек рангтасвирчи рассомларининг аёллар образини ифодалашида ўзига хослик ва бетакрор ифода воситаларининг тасвирланиши таҳлил қилинган. Шунингдек, аёллар сиймосини ифодалашда ижодкорнинг шахсий муносабати ҳамда рангтасвир санъати ривожига тутган ўрни асослаб берилган.

ИЗОБРАЖЕНИЕ ЖЕНСКОЙ ФИГУРЫ В ЖИВОПИСИ УЗБЕКИСТАНА

Улугбек Нигматов

Доцент

Национальный институт живописи и дизайна имени Камолитдина Бехзода

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: творчество, образ, образ, символ, фактор, живописец, пластическое решение, выразительные средства, композиция, декоративная живопись.

Аннотация: В данной статье анализируются своеобразие и уникальные средства выразительности в изображении женских образов узбекскими живописцами. Также обосновывается личное отношение художника к изображению женских фигур и место в развитии искусства живописи.

КИРИШ

Мамлакатимиз мустақилликка эришганидан сўнг, тасвирий санъатни хусусан, дастгоҳли рангтасвирнинг таракқий этишига 1997 йил 23 январда қабул қилинган “Ўзбекистон Бадий Академиясини ташкил этиш тўғрисида”ги Фармони ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилди [1,3].

Ўзбек рангтасвир санъати ривожланаётган йилларда мусаввирларнинг турли жанрларда ижод қилаётганлиги, айниқса, унда аёл тимсолининг тасвирланиши, ундаги кадрятларимизга бўлган эътибори, миллий санъатимиз равнақ топаётганлигини кўрсатувчи омил сифати хизмат қилади.

Аёлни эъзолаш, унга эҳтиром кўрсатиш ўзбек халқига хос олижаноб хусусиятлардан биридир. Ўзбекистоннинг замонавий тасвирий санъати мустақиллик даврида кенг тус олиб, тасвирий санъатнинг барча турлари ўзига хос ривожланди. Кўхна тарихимизда ўчмас из қолдирган, юрт тинчлиги, фаровонлиги йўлида мардонавор курашган ва бир вақтнинг ўзида аёллик тимсолини, оналик меҳрини аямай фарзанд тарбиялаган буюк оналаримизу аёлларимиз образини тасвирий санъат оламига кириб келиши катта воқеадир.

АСОСИЙ ҚИСМ

Ўзбекистон тасвирий санъати жумладан, рангтасвирнинг мустақиллик йилларидаги ҳолати санъатшунослик доктори, академик Акбар Ҳакимов, санъатшунослик фанлари докторлари Нигора Ахмедова ва Камола Акилова, фалсафа фанлари доктори Тилаб Маҳмудов, тарих фанлари доктори Абдумажид Мадраимов, санъатшунослик фанлари номзоди Неъмат Абдуллаев ва бошқалар тадқиқотларида маълум даражада ўрганилган [2,12].

Дарҳақиқат, ҳар бир инсоннинг ички дунёси, ташқи кўриниши, табиат ато этган латофати мавжуд. Портретчи рассом ҳар бир одамга хос характерни ҳис қила билмоғи, унинг сиймоси ва ички дунёсини очиқ бериши лозим. Ҳар бир даврда бўлгани каби, турли йилларда тасвирий санъатда аёллар тимсолига катта эътибор қаратилди ва яратилган портретлар ҳар бир давр ижодкори учун муҳим манба, ёдгорлиги ҳисобланади.

Рассомлар ижодида аёл тимсолини моҳирона тасвирлашда улкан мувафакқиятларга эриша олган мусаввир Ўзбекистон халқ рассоми Чингиз Ахмаровнинг “Ширин”, “Мукаррама Турғунбоева”, “Шоира Зулфия”, “Ҳалима Носирова” каби портретлари ёрқин мисол бўла олади. Ижодкорнинг бу туркумдаги асарлари ўзига хос бадиий пластик ечими ва колорити билан эсда қолади.

“Тўрт гўзал” сиймосини акс эттирган моҳир рассом Чингиз Ахмаров номини эшитмаган, унинг ижоди билан боғлиқ бўлган нафис тасвирларни билмаган санъат ихлосмандлари бўлмаса керак. Унинг “Тўрт гўзал” асарида санъат тимсолини мужассам этган гўзалларнинг бири рақсга тушмоқда, иккинчиси соз чалмоқда, учинчиси шеър ёзмоқда, тўртинчиси мусаввирлик билан машғул бўлган ёрқин тимсолларни кўрамыз.

Рассомнинг Ўзбекистон тасвирий санъатида ўзига хос ажойиб ранглар уйғунлигига эга полотноларни яратиб, миллий санъатимизнинг ривожига улкан ҳисса қўшган, унинг ўз ижодий йўли ва санъат мактаби мавжуд. Рассом бадиий маданият обидаларини синчковлик билан ўрганар экан, ўзидан аввалги рассомларнинг ижодий таомилини, уларнинг эстетик тушунчаларининг ўзига хослиги, бадиий қарашлар ва гўзаллик идеалларини тушуниб, ўзига хос тарзда ривожлантиришга ҳаракат қилар эди. Барча ижод, санъат аҳли ҳамиша мурожаат қиладиган мавзу, буюк асарлар, нодир ғазаллар, гўзал қўшиқлар яратилишининг асосий сабабчиси аёлдир. Асар композицияларининг декоративлиги, ҳажмларнинг текисликдаги ифодавийлиги, чизманинг нозик ва мусикавийлиги, асар ҳар бир қисмининг меҳр билан ишланганиши, мумтоз миниатюрист рассомлар сингари маконнинг ҳис қилиниши ва бошқа Марказий Осиё классик миниатюрасидан келиб чиқувчи рамзий образлар, рассом Чингиз Ахмаров томонидан замонавий санъат нуқтаи назарларидан қайта фикрланган ҳолда деворий суратлар театр интерьерига органик тарзда жойлашган. Ушбу асарлари учун Ч. Ахмаров собиқ иттифок давлат мукофотида лойиқ деб топилган.

Мунис, латофатли ва ожиза деб таърифланувчи аёл барчани мафтун этадиган жозибаса, қудратга эга. Барча яхшилик ва ёмонлик курашининг ибтидоси-ю интиҳосида аёл туради. Рассомлар ҳам ўз ижодида аёлнинг нозик хилқат эканлигини алоҳида эътироф этади. Уларнинг бу эътирофи портрет жанридаги асарларда, айниқса, аниқ ифода қилинади. Мисол сифатида айтиш мумкинки, Павел Беньковнинг “Татар қиз” (1924), Надежда Кашинанинг “Доирачи қиз”(1945), Раҳим Ахмедовнинг “Сурхондарёлик қиз” (1959), Рўзи Чориевнинг “Келинчак” (1968), Ориф Муиновнинг “Тўмарис” (1998), Тохир Каримовнинг “Моҳичеҳра” (2007) асарлари портрет жанрининг ажойиб намуналари бўлиб, уларда аёл сиймосининг ёрқин намуналари яратилган.

Ўзбекистон халқ рассоми Раҳим Аҳмедов яратган портретлар орасида “Она ўйлари” картинаси ўзбек тасвирий санъатидаги энг ажойиб асарлардан бири деб баҳолаш мумкин. Ушбу асарда она сиймосининг мураккаб, ниҳоятда теран, аини пайтда, жонли, илик образи яратилган. Шу боис, “Она ўйлари” асари мутахассис санъатшунослар томонидан ҳозиргача кадрланиб келмоқда. Муаллиф бу асари билан портрет санъатида янги фикрни айта олган. Ҳозир ижод қилаётган рассомлар ҳам ўз ижодида аёл сиймосини яратишга алоҳида эътибор билан қаратаётганлиги аёлларга меҳр-муҳаббат ва эҳтиром ҳамиша юксак эканлигидан далолат беради.

Аёллар Ўзбекистон тарихида ҳам, мамлакатимиз маданияти ва санъатининг раванг топишида ҳам, муҳим рол ўйнаган. Улар Шарқда таомил бўлганидек, елкаларида оила ташвишлари ва рўзгор юмушлари юкини кўтариш билан бирга, маълум даврларда давлатни бошқаришда ҳам фаол иштирок этганлар. Республикамиз биринчи раҳбарининг “Аёлларни эъзозлаш – ҳаётни эъзозлашдир” [3,71] деган сўзлари республикамизда хотин-қизларга нақадар катта эътибор қаратилганлигидан далолат беради. Аёлларни эъзозлаш ва уларга ҳурмат кўрсатиш қадим шарқнинг ўзига хос хусусиятларидан биридир. Ватанимиз тарихи саҳифаларига Тўмарис, Бибихоним, Гулбаданбегим, Нодирабегим, Зебунисо, Увайсий, Анбар Отин каби аёллар номи олтин ҳарфлар билан битилган. Уларнинг ватан озодлиги йўлида кўрсатган жасорати, қаҳрамонликлари, сабр-бардоши, юксак маърифати ҳамиша ибрат.

Ўзбекистон тасвирий санъатининг XX аср ўрталарида ижод қила бошлаган аёл рассомлар бадиий жараёнда фаол иштирок этдилар. Ижодкорлар санъат ривожига борасида бир қатор ютуқларга эришди ва ижобий ўзгаришларга қадам ташлади.

Ўзбек санъати раванг топаётган йилларда тасвирий санъатда бошқа рассомлар қатори биринчи ўзбек аёл рассоми Шамсирўй Хасанова ижодида аёллар тимсоли алоҳида ўринни эгаллайди. У 1940-йиллардан бошлаб тарихий портретларга мурожаат қила бошлаган ва ўрта аср шарқ шоираларининг портретлари туркуми устида ишлашни давом эттирди. Ўзи севган ва ижодини ардоқлаган Зебунисобегим образини яратиш йўлида бир қанча полотнолар яратди. Рассомнинг “Зебунисобегим”, шоира “Нодирабегим”, шоира “Увайсий”, “Мутриба” каби сиймолар портретлари ва бошқа бир қатор картиналари турли музейларнинг олтин фондидан ўрин олган [4,134].

Жумладан, Ўзбекистон давлат санъат музейида Қўқонлик шоира Нодира ва Увайсийнинг, Самарқандлик шоира Меҳрининг портретлари сақланади. Ушбу асарлар ўзининг композицион тузилиши, колоритининг уйғунлиги, гўзаллиги ва чизик пластикасининг ифодалилиги билан ажралиб туради. Айниқса, қашқар шоираси

“Мутриба” портретида ўзининг шафтоли гулидек нозик, биллурдек тиниқ ранглари, чизиқларининг мусиқавийлиги билан томошабинни ўзига жалб этади. Шу даврда яратилганган асарлари орасида баъзиларининг ноанъанавийлиги ҳам киши диққатини ўзига жалб қилади.

Қисқа, лекин сермазмун ижоди давомида санъаткор шоира, мусиқачи аёллар портретлари галереясини яратиш устида иш олиб борди. Булар орасида кенг томошабинга танилган қашқар шоираси “Мутриба” портретидир. Портретда шоира ва мусиқачи аёлнинг илҳоми жўш урган пайти моҳирона тасвирланган. Куй оҳанги орқали аёл ўз дарду-аламларини унутиб, соз товуши сеҳрига маст, умидлар оғушида тасвирланган. Аёл кўлидаги қашқар рубоби акс эттирилган. Аёл ортидаги гуллаган дарахт новдаси унинг умидлари учқунлаётгандек тасаввур ҳосил қилади.

Ш.Ҳасанованинг яна бир “Увайсий XIX аср Қўқон шоираси” номли асарида қаҳрамоннинг аёлларга хос нафосати юксак маҳорат билан тасвирланган. Увайсий фақат шоира эмас, давлат арбоби сифатида ҳам ардоқланиб келинган. Асарда ёш, кўркем, нафосат, шарму ҳаё билан боқиб турган аёл образи сиймосида давлат ичида бўладиган турли кўнгилсизликларни ўз қатъияти билан енгган, ўз ҳисларини қоғозга тушириб, бир оз бўлса-да ўз дардини унутиб яшаётган шоира сиймоси тасвирланган. У бир кўлида гул, иккинчи кўлида китоб тутган ҳолда тасвирланиб, ихчам аёл гавдаси сиймосида катта иродага эга, кучли, жасур, дилкаш сиймо сифатида таассурот қолдиради образи яширинган. Ш.Ҳасанова турли жанрларда ижод қилиб, Ўзбекистон тасвирий санъати тараққиётига муносиб ҳиссасини қўшди.

Юқорида келтирилган ижодкор аёллар қатори мен ҳам 2011 йилдан буён ўзбек аёллари, жумладан, “Бувимлар”, “Она”, “Санъаткор” ва дугоналаримнинг туркум портретларини яратиб, уларда бахтиёр ўзбек аёлларининг ёрқин сиймоларини ифодалашга ҳаракат қилдим. Бунда устоз портретчи санъаткорлар А.Абдуллаевнинг “Она”, Ч.Аҳмаровнинг “Етти гўзал”, Ш.Ҳасанованинг “Нодири”, “Увайсий” ҳамда академиклар А.Икромжоновнинг “Комила” портрети, А.Нурнинг “Муҳаббат дарёси”, “Олтин ҳомила” [5,224] ва С.Рахметов “Ота уй” каби ижодларида яратилган аёллар образи мен учун намуна сифатида хизмат қилганини айтишим керак.

ХУЛОСА

Ўзбек мусаввирлари ижодида аёл тимсоли мавзусини тадқиқини хулосаси ўрнида таъкидлаш жоизки, рангтасвирда ҳаёт давомчиси бўлган она, севимли ёр, турли хил касбларда меҳнат қилаётган замонавий аёллар образларидан тортиб, ҳар бир даврнинг ўзига яраша эл ҳурматини қозонган Барчиной, қадим тарихда эл юрт озодлиги учун

курашган Тўмарис, суюкли ва вафодор Бибихоним, Нодири ва яна бошқа кўплаб тилларда дoston бўлган аёлларнинг қиёфалари асарлар орқали абадий қолади. Аёл образи ҳар доим ижодкорларни руҳлантириб, уларни янгидан янги бетакрор асарлар яратишга ундайди. Республикамиз тасвирий санъати тарихида ўр ўрнига эга устоз санъаткорлар Ч.Ахмаров, Ш.Ҳасанова, Р.Аҳмедов, Н.Абдуллаевдан кейинги авлод ичида А.Икромжонов, С.Раҳметов, А.Нурнинг энг сара портретлари ёш рассомлар, шунингдек менинг учун бир маҳорат мактаби бўлиб хизмат қилди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. 23.01.1997 йилдаги ПФ-1701-сон. LexUz.
2. Акбар Ҳақимов. Искусство Узбекистана история и современность. Ташкент: “Санъат”. 2010.
3. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Тошкент.: “Маънавият”. 2008.
4. С.Абдирасилов, Б.Бойметов, Н.Толипов. Тасвирий санъат. Тошкент.: 2006.
5. Мир образов Акмаль Нура. Альбом каталог/автор вступительной статьи и составитель К.Акилова. Ташкент: “San’at”. 2015.